

La importància de pensar en EUROPA (1)

La crisi financera ha deixat moltes ferides obertes. A causa, d'un incomplet diagnòstic primer, i una falta de lideratge clar pro-reformes, no pro-despesa, després, el que va començar com a crisi financera ha anat mutant a una mena de crisi política i institucional. Aquesta dinàmica ha estat especialment intensa en el gruix de l'ordre europeu, que la crisi ha partit de forma molt crua entre l'Europa sobre endeutada i l'Europa estalviadora. La manca de lideratge i el que **Valentí Puig** s'ha referit com fatiga de la crisi, ha generat un terreny fèrtil per forces populistes de tot color en un moment especialment vulnerable de les institucions europees que, com qualsevol creació humana, són sempre perfectibles ¹.

La perversa dinàmica de la crisi i l'atractiu de missatges fàcils davant problemes complexos -primer axioma de qualsevol líder populista- ha fet creure a una part de la població, desanimada pels esdeveniments dels últims anys, que era millor trencar que reformar, destruir abans que millorar, aïllar que no liberalitzar. La grandiloqüència dels missatges massa vegades va ocultar la falta de realisme tant en el diagnòstic com en les solucions d'aquest tipus de líders amb independència de la ideològica professada. ¿Estar en contra del populisme rupturista amb el significat de la Unió Europea vol dir conformar-se amb l'estat actual de les coses? Rotundament no, però per a això és indispensable una reflexió assenyada sobre quins han de ser els fonaments de la Unió i com els articulem al segle XXI.

Com ha assenyalat amb agudesa **Javier Fernández-Lasquetty**, probablement la paraula que millor descriu a Europa en aquest moment és la paraula "por". És por el que molts europeus han arribat a sentir. No es tracta de por física a l'amenaça gihadista, l'últim gran front (per si la situació de per si no fos ja prou complexa), sinó d'una por indeterminada que transforma qualsevol progrés i evolució en una amenaça potencial: la globalització, el capitalisme, el progrés, tot s'acaba veient sota les deformadores lents de la por, "por a l'evolució de tot" utilitzant l'expressió de **Matt Ridley**.²

El propòsit d'aquesta sèrie de quatre articles que iniciem avui és el de pensar en el futur d'Europa. Per a això, és imprescindible prendre perspectiva sobre la nostra història comuna recent en el que alguns han anomenat "miracle" o "paradís" Europeu³ i prendre consciència del sentit, principis, valors i cultura d'aquesta ambiciosa empresa, *–una aventura inacabada*, com ha assenyalat el sociòleg **Zygmunt Bauman**⁴ –, no únicament vigent sinó més necessària que mai.

Posar la vista enrere respecte al projecte Europeu és entendre com aquest ha anat ineluctablement lligat al gran progrés econòmic, polític i social que ha experimentat el país en les últimes dècades. Espanya es troba entre els països que més i millor han sabut aprofitar els avantatges del mercat comú per créixer i modernitzar les seves institucions. Europa acumula un patrimoni col·lectiu que és responsabilitat de tots tenir-ne cura, fer créixer i passar a la propera generació. Únicament analitzant la trajectòria dels fets i la història recent del continent de la Il·lustració i els Drets de l'Home és possible valorar la gravetat de la cruïlla actual, les alternatives que se'ns obren en l'actual escenari global, i quines decisions prendre per garantir que Europa, i tot el que representa, seguirà tenint un paper rellevant en el nou segle, no únicament en la dimensió econòmica sinó també en la dimensió cultural i de valors⁵.

La construcció de les institucions europees des del final de la Segona Guerra Mundial ha estat un èxit econòmic i social sense precedents en la història del continent. Podem identificar tres grans dimensions: el projecte de pau, un gran èxit, el mercat comú, un altre gran èxit encara que no exempt de grans reptes, i la unió política, la dimensió més perversa i la que segurament més cal revisar. En qualsevol cas, com dèiem, el gruix del que identifiquem com a Unió Europea és un patrimoni comú construït per tots que és urgent cuidar i fer créixer.

Una de les principals línies divisòries del complex panorama polític actual és la que divideix europeistes de no europeistes. No cal dir que ser europeista no vol dir ser conformista sinó precisament tot el contrari: treballar per mantenir vigent el projecte europeu i no resignar-se a l'alternativa populista de perquè no ens agrada algun moble de la casa optar per la voladura dels fonaments.

Des d'aquestes línies també pretenem animar la reflexió per treballar per una Europa millor, més solvent, més cohesionada, –a una cohesió espontània *des de baix*, no imposada des dalt–, fidel a la seva identitat i valors.

El retorn dels populismes

La crisi ha afavorit un terreny fèrtil per al populisme, aquest ha generat un escenari de gran confusió fent bo allò que “a riu regirat guany de pescadors”. L'oferta política populista, ja vingui des del comunisme, el neofeixisme o del nacionalisme, és conscient de les pròpies limitacions del seu discurs, irreal a l'hora de dibuixar un diagnòstic, fantasiós a l'hora de plantejar solucions, i basa la seva estratègia en la demagògia i en plantejar antagonismes, encara que aquests siguin inventats.

La recerca d'enemics externs ha resultat ser una efectiva estratègia de comunicació per mobilitzar el vot quan no es disposa d'un programa de govern alternatiu i solvent i de qui té la confrontació com a mètode: “la casta”, “els rics”, “els bancs”, “la globalització”, “Madrid”, o “Brussel·les”, són només alguns dels molts caps de turc que han servit per unir el que en molts casos eren forces molt disperses al voltant de lideratges forts que ens retreuen a les èpoques més fosques i tràgiques de la política europea del segle XX.

Contrarestar amb efectivitat aquests missatges amb dades i perspectiva és fonamental si no volem posar en risc l'important patrimoni comú construït amb gran esforç per generacions anteriors d'Europeus. Això a més, com dèiem abans, no vol dir adoptar una actitud conformista respecte a l'actual estat de les coses.

No cal dir que el populisme, UKID al Regne Unit, Front Nacional a França, Podem-Cup a Espanya, **Wilders** a Holanda o **Grillo** a Itàlia, és profundament anti-europeista. Cap de totes aquestes forces i personatges, evidentment, planteja cap alternativa. Per això la insensatesa de jugar amb la idea d'Europa és posar en risc el benestar de tots.

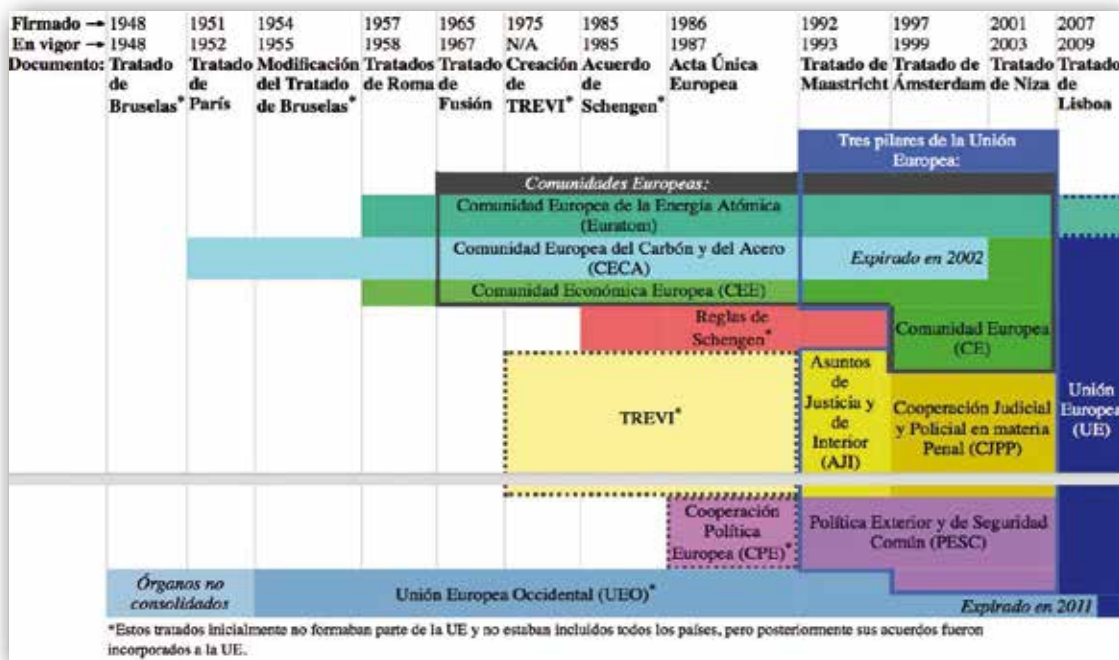
Hi ha una peça fonamental per no fer-se trapes al solitari i és reconèixer que, més o menys, d'una manera o altra, tots de manera individual som responsables de l'actual resultat de les coses⁶. L'estat del benestar, la creixent cessió de responsabilitats a l'Estat o la propensió a afavorir solucions pro-despesa en comptes de pro-competitivitat i pro-reforma, no són somnis que hagin sorgit de manera espontània sinó que són el resultat més o menys directe de les nostres preferències polítiques. Com veurem durant aquesta sèrie d'articles, Espanya s'ha convergit en el pilot al capdavant d'Europa en l'àmbit econòmic a una velocitat de vertigen, però aquesta convergència a nivell material no ha tingut una translació directa en l'àmbit institucional, polític i de valors. Tanmateix, el camí que queda pendent en aquest àmbit és gran: de mitjana, el gruix dels països capdavanters a Europa mostren un major respecte cap a la propietat, ja sigui pública o privada, més capacitat per fiscalitzar la vida pública i societats, en general, més meritocràtiques.

Els economistes **Daron Acemoglu** i **James Robinson** en el seu llibre "Per què fracassen els països", exploren la tesi de les elits extractives, circumstància que es dona quan les institucions queden preses d'un grup reduït de persones que posen aquestes institucions al seu servei personal, erosionant els principis d'igualtat de qualsevol societat oberta. És a causa d'aquestes "elits extractives" que les democràcies deixen de reflectir de forma fidel les preferències dels ciutadans per únicament afavorir els interessos d'uns pocs. Si bé aquestes tesis ajuden a explicar la situació en molts països en vies de desenvolupament, queden molt limitades a l'hora d'explicar la situació de crisi, estancament i lent declivi del gruix de països rics i avançats⁷.

L'historiador britànic **Niall Ferguson** reflexionava amb ironia que durant anys els economistes s'han dedicat a estudiar com i per què un país és ric, i ara sembla que la qüestió veritablement complexa sigui entendre per què països rics i pròspers, amb grans èxits a l'esquena, escullen posar tots aquests èxits en perill o, directament, llençar-los per la borda⁸.

Per abordar l'ambiciosa empresa de comptar amb un bon diagnòstic i valoració de la idea d'Europa i el seu estat de situació actual, amb cada article de la sèrie anem abordant cadascuna de les tres grans dimensions que configuren l'empresa d'Europa. En primer lloc, un projecte de Pau, potser el més important i el que, però, passa més desapercbut i dels beneficis del qual moltes vegades no som conscients. En segon lloc, la dimensió del mercat comú i l'Euro, el projecte econòmic que, com succeeix amb el projecte de Pau, i tot i els reptes i millores que qualsevol projecte d'aquesta envergadura suposa, també podem valorar com un gran èxit. Finalment, i en una dimensió més complexa, arribem a la unió política, la dimensió de la gran empresa europea que podem dir que menys èxits ha collit, que topa amb no pocs problemes i que exigeix una reflexió profunda que segurament ens obligui a reformar i canviar algunes coses si volem que la idea d'Europa recuperi el seu vigor perdut.

Proces de construcció europea, 1948-2009

¹Valentí Puig, *¿Fatiga o descuido de España?*, Galaxia Gutenberg, 2015.

²Matt Ridley, *The Rational Optimist*, Harper, 2010.

³Tony Judt, *Postwar: A History of Europe since 1945*, Vintage, 2010;

Robert Kagan, *Paradise and Power*, Atlantic Books, 2013.

⁴Zigmunt Bauman, *Europa: una aventura inacabada*, Losada, 2006.

⁵Joseph Ratzinger, "Europe in the Crisis of Cultures", 2005:

<http://www.catholiceducation.org/en/culture/catholic-contributions/cardinal-ratzinger-on-europe-s-crisis-of-culture.html>.

Veure també Para Benet XVI, *Europe: Today and Tomorrow*, Ignatius Press, 2007, i *Without Roots. The West, Relativism, Christianity, Islam*, Basic Books, 2007.

⁶Benito Arruñada, *La culpa es nuestra*, El País, 13 de abril de 2014.

⁷Daron Acemoglu, James Robinson, *Por qué fracasan los países*, Deusto, 2012.

⁸Niall Ferguson, *La gran degeneración*, Debate, 2013.